

"Hamının bu həyatla üz-üzə dayandığı o məlum an fərqlidir. Həbsxanadan qaçıb uzun bir macərəyə atılanda mənə elə gəlirdi ki, mənim durub keçmiş haqqında düşünmək imkanım olmayacaq. Amma mübaligəli desəm, dərimin bədənimdən soyulub çıxdığı, ruhumun qarşıma keçib ona qulaq verməyimi tələb etdiyi anı mən də yaşadım. Tale məni üzüstə çırpdı.

Belə ki, oğurluğun, vəbanın, cinayətin, terrorun, qanlı ticarətin içindən çıxmışdım. Ora qayıda bilməzdim. O həyatı tamamilə geridə qoymağın yolu bunu yazmaq idi. Həbsxanada çox çətinliklə əlyazmamım bir hissəsini xilas etdim. Və öz-özümə dedim ki, bu mənim çıxış yolumdur.. Xilasın yolu yaşadığınızı öz qanımla yazmaq da olsa, o yoldan gedəcəyəm" - Qreqori Devid Roberts.

Fəlsəfi baxışların, yüksək tempdə yaşanan macəranın, irqi ayrışikliyin, eşqin, qanunsuzluğun, qaçaqmalçılığın, ürək dağılayan həyat hekayələrinin həvəskar təsvirlərinin canlandırıldığı 900 səhifəni

nağılının baş qəhrəmanı ola bilməyəcək qədər cılız və bəsitdir.

"Sevgini və taleyi, seçimlərimizin nəticələri ilə yaşamağı olduğumu anlamaq üçün uzun bir zaman keçirməli və dünyanın çox böyük bir hissəsini görməli oldum. Lakin bu heç də o demək deyil ki, qənaətim mütləq həqiqətdir. Hamının əsl həyat hekayəsi birini bağışlamaqla edam etmək arasında qalarkən etdiyi seçimlə başlayır".

Qreqori Devid Roberts "Şantaram"-da özü kimi seçimlərinin nəticələri ilə barışmayan bir baş qəhrəman yaradıb. O, oğurluğu, qeyri-qanuni fəaliyyəti bir həyat yolu kimi seçib, irəliləmişdi. Həbsxana bu seçimin nəticəsiydi. Lakin, Roberts oradan qaçmaqla seçiminin nəticəsi ilə barışmadığını və taleyə meydan oxuya biləcəyini göstərdi. Amma bütün yüksək əzmlili mübarizələrin, özünümüdafiə tədbirlərinin sonunda həyat yenə abstrakt bir məfhumun, mücərrəd bir qüvvənin ixtiyarına verilir. İnsan taleyin hökmünə bütün əzəməti ilə boyun əyir.

Lin həbsxanadan qaçmaqla, yeni yol seçməklə yüzrlə tale ortağından fərqlənməyi sınayır. Onun hər addımında bir seçimlə üzləşməsi, taleyi hər addımında qabaqlamaq cəhd-

qayğılarını işıq üzünə gətirməklə də müəllif bir bədii nümunəyə qoyulan tələbi qarşılayır. Amma təəssüf ki, Robertsın həyatının müəyyən hissələrini keçirdiyi yerlərə olan xoş duyğuları, səmimi arzuları, roman boyu önümüze parlaq şəxsiyyətlər çıxarması bu problemləri bir həllə, bir çıxışa qovuşdurmasına kömək etmir.

"Bəzi duyğular qəlbin elə dərinliklərinə çökür ki, onları yalnız özünlə baş-başa qalanda yenidən tapa bilərsiniz. Bəzi həqiqətlər o qədər ağırdır ki, yalnız həya hissi onlarla ömür boyu yaşamağınızda kömək edə bilər. Bəzi hekayələr o qədər kədərli ki, ruhun əlindən sadəcə onu yaşayanlar üçün göz yaşı tökmək gəlir".

"Şantaram" Amerika və Avstraliyada ilin ən çox satılan əsəri rekorduna imza atmış olsa da, ədəbi gücünü birmənalı şəkildə sübut edə bilməyib. Tənqidçilər müəllifi "qanunsuz bir həyatdan mənfəət əldə etməyə" çalışmaqda ittiham edərək, birmənalı şəkildə əsərin əbədiyaşarlığa layiq bir ədəbi cəkisi olmadığını bildiriblər. Bu haqda "Quora", "TimesReview", "Kirkus", "EditionCNN" kimi platformalardakı yer alan fikirlər Robertsın bir müəllif kimi özünü ancaq növbəti əsərlərdə

ictimai maarifləndirmə təlimlərində, xeyriyyə işlərində, insan haqları və sosial ədalət uğrunda aparılan mübarizələrdə həmişə ön sırada yer alırdı. Mən, bəlkə də, unudulacam. Amma "Şantaram"-ın kiminsə həyat hekayəsi olması, onun qeyri-ədiliyini heç kim dana bilməyəcək. Həm də ki, bu öz yerini həmişə təmiz saxlamağa çalışan adamlar üçün yazılmayıb".

Sonradan hekayənin ekranlaşdırılması üçün film sektorundan Rusel Krov, Varner Bros, Piter Vayer, Erik Rot, Mira Nayer kimi aparıcı ssenarist və rejissorların maraqlı etməsi və ən azı özü qədər uğurlu bir "Mumbai güzgülü" ("Mumbai Mirror") ekran əsərinin ərsəyə gəlməsi də "Şantaram"ın uğurunun bəriz nümunəsidir.

"Eşqə bu qədər möhtac olmağımızın, ömür boyu ümitsizcə onu axtarmağımızın səbəblərindən biri də yalnızlığın, dərin utancın və kədərin yeganə dərmanı olmasıdır".

Bəlkə də, bu əsərlə heç vaxt açıqlamadığı məhəbbət hekayəsinə, heç kimin açib, ictimailəşdirməyə ürək etməyəcəyi macərəyə əbədiyaşarlıq qazandırmaya çalışan Roberts istəyinə müəyyən qədər nail olub. Belə ki, hazırda vətəni Avstraliyanın ən sevilen ictimai simalarından olan müəllifin əsəri 14 ildir ki, hər il yenidən tirajlanır. Məqan OQradi müəllif haqqında qələmə aldığı təəssürat yazısında roman haqqındakı fikirlərini bölüşür: "Qreqori ilə söhbətləşə-söhbətləşə böyük kitabxana-mağazaya çatdıq. "Şantaram"-ı işarə edərək, "tez diqqəti cəlb etməsi üçün bu qədər irihəcmli yazmısınız?" -dedim. Gülümsədi: "Bu mənim yaşayıb sonra yazdığım hekayə deyil, bu mənim yaşaya-yaşaya yazdığımıdır. Ona görə belə irihəcmlidir. Bir günün bir roman boyu təsvir edənlər var, mən 20 ili 900 səhifə ilə təmamlaşsam, pis nəticə deyil". Orda yazara romanın cəmi 200 səhifəsini oxuduğumu demədim. Bir nümunə götürdüm, imza almaq adıyla İndi isə dörd aya bitirdiyim roman haqqında nəse qaralayarkən Robertsı xatırlayıram, romanı döndöndə gözə keçirir, onun qeyri-peşəkarlığı haqqında səslənən fikirləri götür-qoy edirəm. Əsərin ilk hissələrində müəllifin dilindəki lənglik, nəyinə xəyalı ilə nitqin sürəti azalan təhkiyəçi oxucunun gözündən qaçmır. İnsan daxilən "kaş bu bir roman yox, elə memuar olardı" - hissi keçirir. Amma bütün hekayə həqiqətdirmi, məgər?! Linin həyatından bir yazı çıxı bilərdimi? Əsla. Böyük həvə və maraqla oxuduğumuz Linin həyatını yaxşı yaşayan və yaxşı yazan bir ədəbiyyat adamı yazıb".

Romanda ən həyəcanlı təsvirlər Bombay əhalisinin həyat tərzini, dünyanın terror təşkilatının lideri Qadirin romana daxil olduğu hissələrdə canlandırılır. Bu səhnələrdə, Linin yerli əhalinin həyatı haqqında düşüncələrini, onların çətin şəraitinin şahidi olduqca keçirdiyi hissləri qələmə aldığı hissələrdə müəllif bütün istedadını sərgiləyir. Bu təsvirlər romanın əsl nəsr ustasının qələmindən çıxdığına oxucunu inandırır.

Ecəzkar isveçli xanımın romana daxil olduğu hissələrdə isə Roberts hər ədəbiyyat adamı kimi şair olur. Onun bu qaranlıq dünyaya, bataqlığa aid olan qədina bəslədiyi duyğular olduqca kövrək, ümitsiz bir dillə, amma bir o qədər qüsursuz işlənilib: "Mənim bu gücsüz bədənəm sanki onun arabası idi. Nə zaman baxışlarımız toqquşsa, özünü günəşə çevirib mənə də özü ilə sürükləyirdi. Onun bədənini isə mənim içimdən axan çay idi. Nə zaman yaxınımda olsa, dəniz kimi qabarırdı sinəm. Dilim kim olduğumuzu çılğınca etiraf edirdi hər yerdə - insanıq, aşıqıq".

42 hissədə ibarət roman əslində səbirli bir oxucuya sükutun, sevginin və xoşbəxtliyin sirrini açır. Müəllif yaşadığı bütün çətinlik və eziyyətə baxmayaraq, əsla oxucunu ümitsizliyə vadar etmir. Romanı tamamlayan "Və həyat davam edir" cümləsi bəlkə də, əslində Robertsın qəhrəmanların həyatda olduğuna işarəsidir. Lakin oxucuya bir ümid aşılayır. Çünki həyatın təməlində xilas, azadlıq, əfv və ən əsası yola davam etmək arzusu dayanır.

**Tərcümə etdi və hazırladı:
Elcan Salmanqızı**

Dünyada hər gün müzakirə olunan kitab

oxuduqdan sonra özünüzü "müdrək" status almış kimi hiss edə bilərsiniz. Çünki bütün həyatı "qanundankənər" olan Qreqori Devid Robertsın "Şantaram"ı bədii romandan çox, dünyada hər gün müzakirə olunan hər şey haqqında məlumat verən ensiklopediyanı xatırladır. Dünyada hər gün müzakirə olunan hər şeyin müzakirə olunmayan tərəflərinin ictimailəşdirildiyi kitabdan danışırıq. Bəs eşq? Eşqin müzakirə olunmayan tərəfi varmı? Varmış. Hər şeyi qanunsuz yaşayan adamların duyğularında, düşüncələrində də bir uyğunsuzluq var. Məsələn, eşqin ilahi qüdrətinin insaniləşdirildiyi az hekayə var. Ədəbiyyat belə hekayələrə uzunömürlülük haqqı vermir. Bəlkə də, bu da ədəbiyyatın mənfəətidir. Minillərdir ədəbiyyat bəlkə də, bu ilahi eşq mövzusunda, bu dürüstlük, mükəmməl qəhrəman obrazından mənfəət güddüyü üçün insani, sıradan olan hekayələri doğma hiss etsək də, onları sevmirik. Çünki ədəbiyyat bu hekayələrə bəşəriyyət statusu vermir. Sülh adamının bu qaranlıq hekayəsi kimi.

EŞQ GÜCÜN DÜŞMƏNİDİR

Həbsdən qaçaraq, Yeni Zelandiyada özünə Lindsey adı ilə saxta sənəd düzəldib, Bombeye gələn, burada isə yaşadığı həyata kinayə edər kimi səslənən Şantaram təxəllüsü qəhrəmanın hekayəsini bitirdikdən cəmi bir neçə gün sonra oxucu nəse çatışmayan bir şeyin axtarışına başlayır. İnsan Linbabanın macərələrindən, duyğularından, insana "kaş mən də vaxtında belə edərdim" dedirdən seçimlərdən və hər nə olursa olsun, nəticəni lehinə dəyişə bilmək optimizmindən qopa bilmir. Çünki "Şantaram" sadəcə insanların adi həyatlarının qeyri-adi nüanslarını qabardan, eşq, intiqam, dost, düşmən, yaxşı, pis kimi klassik məfhumlara yeni yanaşma formalaşdırır. Baş qəhrəman yenidən, amma tamamilə fərqli prizmadan dəyərləndirməyə, ölçüb-biçməyə vadar edir. Yeni, bir tərəfdən də haqqında hər nə qədər "kommersiya maraqları"na xidmət etdiyi iddiası səslənsə də roman ədəbiyyatın o bəşəri "reabilitativ" missiyasına xidmət göstərir. Bütün dünyagörmüşlüyünə, hiyləgərliyinə baxmayaraq, Linin könlünü çirkəbin dibinə düşmüş Karlaya verməsi də həyatın minillik ironiyasından heç kimin qoruna bilməyəcəyini xatırladır. Linden fərqli olaraq, onun vurulduğu Bollivud gözəlcəsi Karla isə nəinki bir romanın, heç bir eşq

ləri ən azından həyatını xilas edir.

Linin "Şantaram" təxəllüsü aldığıdan sonra oğurlanaraq, saxlandığı yerdə adına uyğun işlər görməsi oxucuya yeni həyatın başlanğıcı təsiri bağışlayır. Onun kasıblıq, qaçaqmalçılıq, əmək istismarı ilə mübarizə aparmağa başladığı səhnələr oxucunu ümidləndirir. Amma bu Robertsın əks etdirmək istədiyidirmi? Qətiyyə. Çünki müəllifin nəzərində əsl hekayə seçimdən sonra başlayırdı. Bu həyat tərzini Lin üçün sadəcə seçim idi, əsla ondan sonrakı yol deyildi.

"Şantaram"-da hər nə qədər auditoriyanın bələd olduğu gündəm mövzulara toxunulmuş olsa da, müəllifi bayağılıq, sıradanlıqda ittiham edənlərə haqq qazandırmaq heç də adil yanaşma deyil. "New-York Times" roman üçün hazırladığı təqdimat stendində sadalanan ifadələr arasında "anlaşılmaz bir eşq" epiteti yapışdırılmış olsa da, bu fikirlə də qətiyyə birmənalı şəkildə razılaşmaq mümkün deyil. Bəli, Qreqori Roberts qanun qaçağı həyatı yaşamış, yüzrlə macərədən keçmiş olsa da, "Şantaram" ədəbiyyata çox uzaq qalmış bu adamın ilk əsəridir və mütaliə zamanı peşəkar bir oxucuya, ədəbi tənqidçiyə hədsiz sıradan gələn nüanslar mütləq mənada özünü büruzə verir. Lakin romanın baş qəhrəmanı Linin təhkiyə etdiyi hekayələrin sosial yükünü, yaşanan cinayətlərin pərdəxarasını, Hindistan, Pakistan, Əfqanıstan əhalisinin bir insan ömrü üçün çox ağır olan

sübut etmək imkanının olduğuna işarə edir. Təəssüf ki, Robertsın sonrakı iki romanı heç də gözələnən uğuru qazandırmadı.

Melbörn Universitetinin fəlsəfə bölməsinin professoru Troy Patterson "Şantaram" haqqındakı yazısında bu səslənən fikirlərə bir sualla qarşılıq verir: "Bütün bunlar geniş bir auditoriyanın fikrinə üstün gələ bilərmə? "Şantaram" qəribə, oxucunu özü ilə cəlb edən bir həyat hekayəsidir. Qreqorinin narkotik aludəçisi, keçmiş məhbus, qanun qaçağı, təsadüfi uğur qazanmış müəllif olması "Şantaram"-ın əzəmətinə heç bir təsir göstərə bilməz. Bu hekayənin uğurunun özünəməxsusluğundan, təkərsizliyindən qaynaqlandığı danışılmazdır".

Müəllif isə 2009-cu ildə "CNN"-ə verdiyi müsahibədə haqqında səslənən iddialarla bağlı suala belə cavab verir: "Bəli, mən özümü, ədəbi istedadımı göstərmək üçün hələ çox dərc olunmalıyam. Amma mən "Şantaram"-a kimi 20 il yazmışam. Şeir, hekayə, esselə, memuar. Mənim sadəcə oxucuların olduğu auditoriyaya çıxışım yox idi. Mən həmişə yazmışam, amma ictimai sima ala bilməmişəm. 10 il qaçaq həyatı, 10 il həbsxana. Bu isə mənim öz seçimimin nəticəsiydi və yanlış seçimlərimin əvəzinə artıqlaması ilə ödədiyimi düşünürəm. "Şantaram" isə həyatımın gün işığı görməyən illərinin hədiyyəsidir. "Şantaram" işıq üzü görəndən sonra bir yazıçı kimi bütün nüfuzumu sosial qurumlar üçün xərclədim -